

Jerica Snoj, Tipologija slovarske večpomenskosti slovenskih samostalnikov (Ljubljana 2004)

Andreja Žele

IZVLEČEK: V Prispevku je predstavljena in komentirana monografija o slovarski večpomenskosti in o slovarskem pomenoslovju sploh avtorice Jerice Snoj. Delo je tako z vsebinskega kot terminološkega vidika koristen prispevek k preučevanju znotrajleksemskih pomenskosestavinskih in pomenskih razmerij in hkrati uporaben priročnik v slovaropisju.

Jerica Snoj, Tipologija slovarske večpomenskosti slovenskih samostalnikov (Ljubljana 2004)

ABSTRACT: The article brings a presentation of a monograph by Jerica Snoj discussing the dictionary treatment of multi-meaning words and of semantics in general. This work is very valuable in terms of its contents and terminology, and will contribute to the determination of relationships between the meanings of lexemes and their semantic components. At the same time the monograph represents a very useful lexicographic reference book.

Jerica Snoj, Tipologija slovarske večpomenskosti slovenskih samostalnikov, *Linguistica et philologica*, Založba ZRC, ZRC SAZU, 2004, 213 str.

Tipologija slovarske večpomenskosti slovenskih samostalnikov je magistrsko delo Jerice Snoj, prirejeno za knjižno objavo z vsebinsko razdelitvijo Uvod – predgovor z vsebinskim kazalom in kraticami (5–8), I. Slovarska večpomenskost v slovarskem pomenoslovju in slovaropisju (9–70), II. Tipologija slovarske večpomenskosti slovenskih samostalnikov (71–185), III. Povzetek v slovenskem in angleškem jeziku (187–191), IV. Kazala – Stvarno kazalo, Imensko kazalo, Kazalo preglednic in razpredelnic (193–207), V. Literatura (209–213).

Monografija je prispevek k slovarskemu pomenoslovju, k preučevanju znotrajleksemške medpomenske povezanosti in posledično k izdelavi tipologije medpomenskih razmerij leksema, ki v obravnavi poudarja temeljno delitev na pomensko vsebovanost in pomenske prenose. Pri leksemskih medpomenskih povezavah je potrebno še posebej opozoriti na obravnavo oz. komentiranje sprememb kategorialnih pomenskih lastnosti in povezav pomenoslovja s skladenjskim

besedotvorjem v smislu opozarjanja na skladenjsko-pomenske podstave obravnavanih samostalnikov.

Poleg jedrnega vsebinskega prispevka *Tipologije slovarske večpomenskosti slovenskih samostalnikov* (71–185), ki bo izbirno-problemsko komentiran v nadaljevanju, ima delo tudi informativno vrednost. V prvem delu I. Slovarska večpomenskost v slovarskem pomenoslovju in slovaropisju (9–70) je pregledno predstavljeno obravnavanje slovarske večpomenskosti nekaterih domačih in tujih jezikoslovcev, posebej še v slovenskih slovnica in v Slovarju slovenskega knjižnega jezika (SSKJ I–V). Merilo izbora samo določenih razprav samo določenih jezikoslovcev so po avtoričini opombi relevantne ugotovitve za tipologiziranje večpomenskosti. Vsekakor je komentirani pregled, predvsem z leksikografskega vidika, dragocena »bližnjica« seznantitve z bistvenimi opredelitvami večpomenskosti in s hierarhičnim vzpostavljanjem medpomenskih razmerij pri slovarski obdelavi leksemov. Za nadaljnje slovarsko delo in za vsaj deloma metodološko nov oz. spremenjen način redakcijskega dela z elektronskimi besedilnimi zbirkami je pomembno, četudi »samo« z vidika večpomenskosti, ponovno ovrednotenje dosedaj edinega razlagalnega slovarja slovenskega jezika Slovarja slovenskega knjižnega jezika.

Osrednji temeljni deli, na kateri se avtorica sklicuje v osrednji vsebinski obravnavi I. Tipologija slovarske večpomenskosti slovenskih samostalnikov (71–185), sta *Slovensko leksikalno pomenoslovje* A. Vidovič Muha (Ljubljana, 2000) kot teoretično-metodološko izhodišče in *Slovar slovenskega knjižnega jezika I–V* (Ljubljana, 1970–1991) kot predvsem gradivni vir.¹

Že na začetku je načeto in komentirano razmerje leksemske homonimnosti in večpomenskosti (20). Več kot J. Lyons bi v tem pogledu (tj. ugotavljanja nezadostne teoretične utemeljenosti razlikovanja med večpomenskostjo in homonimijo) prispevale razprave, ki se nanašajo na gradivo v slovanskih jezikih B. Tafre, npr. *Razgraničevanje homonimije i polisemije (leksikološki i leksikografski problem)* v *Filologiji* 14 (Zagreb, 1986, 381–393). Sicer pa se v obravnavi spretno in uspešno prepletata teorija in praksa slovarske večpomenskosti z namenom čimbolj popolne tipologizacije. Avtoričina osnovna merila tipologiziranja so 1) pripadnost pomenov po pomenskih skupinah, 2) upoštevanje sprememb kategorialnih pomenskih lastnosti in 3) propozicijska razmerja (tj. prekrivnost znotrajleksemskih medpomenskih razmerij z razmerji med sestavinami propozicije). Z vidika obravnave izhodiščnih znotrajleksemskih medpomenskih povezav avtorica ločuje neposredno (pomenskosestavinsko) motiviranost, npr. *dremež* – 'stanje : človek v takem stanju', ali pomensko (vsebinsko) asociativno motiviranost oz. povezanost, npr. *galjot* – 'kaznjenec na galeji : kaznovan zaradi slabega dejanja : izprijen, slab človek ekspr.', in posredno motiviranost, ki »ne vključuje neposredno med seboj povezanih pomenov v smislu pomenotvornega postopka od motivirajočega/izhodiščnega pomena k motiviranemu/tvorjenemu«, temveč oba leksemska pomena lahko družijo t. i. pove-

¹ Svojo obravnavo večpomenskosti v razmerju do Slovenskega leksikalnega pomenoslovja A. Vidovič Muha (Ljubljana, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 2000, 328 str.) je avtorica predstavila tudi v svojem članku Slovarska večpomenskost in slovensko leksikalno pomenoslovje, SR 51/4 (2003), 387–409.

zavni pojem, npr. pri pomenih *godovnica* – 'ženska, ki ima god', 'pesem, napisana za god' je povezavni pojem 'dan, z osebnim imenom kakega človeka v koledarju' (99). V smislu naštetih povezav pomenoslovja s skladenjskim besedotvorjem je kot del posredno motivirane večpomenskosti, zunaj tipologizacije znotrajleksemskih medpomenskih razmerij, navajana tudi osnovna večpomenskost. Z vidika povezovanja večpomenskosti s propozicijo avtorica ločuje propozicijske in nepropozicijske metonimične pomenne – propozicijske npr. v okviru pretvorbno jasnih izglagolskih samostalnikov tipa *pisanje* z možnostjo ubesedenja besedotvornih pomenov (De(janje) = to, da je ... nasproti Rd(rezultat_{dejanja}) = to, kar je ...). Pomemben je poudarek, da je pri ugotavljanju povezanosti večpomenskosti s propozicijskimi pomeni relevantno zlasti (metonimično) medpomensko razmerje, medtem ko je tvorjenost leksema pri tem nerelevantna – slednje avtorica potrjuje z netvorjenim *domino* ('tisto, ki je plašč' (Pd = predmet_{dejanja}) : 'tisti, ki je v tem plašču' (Nd = nosilec_{dejanja})). Pri nepropozicijskih metonimičnih pomenih pa so pomeni določeni »samoo« znotraj celotne množice metonimičnih pomenov in niso hkrati tudi v razmerju s pomeni propozicijskih sestavin. In če sta pri propozicijskih metonimičnih pomenih motivirajoči in motivirani pomen hkrati tudi v razmerju s propozicijskimi sestavinami, je pri nepropozicijskih metonimičnih pomenih skupna lastnost motivirajočega in motiviranega pomena samo »vključevalnost /.../ na zelo splošni pojmovni ravni, pravzaprav zunajpomenski ravni« (126). Avtorica je s primeri predstavila tipologiji propozicijskih in nepropozicijskih metonimičnih pomenov (111–141). Posamezni tipi so sorazmerno problemskosti bolj ali manj pokomentirani. V okviru obravnave pomenskih prenosov glede na bližino metonimičnim razmerjem sledijo sinekdohna razmerja oz. tipologija sinekdohnih medpomenskih povezav z, glede na razmerje motivirajoči : motivirani pomen, nespremenjenim in samo hierarhično preurejenim naborom pomenskih sestavin (143–160). Podobnostne ali asociativne povezave različnih vsebin različnih denotatov so ubesedene v metaforično motiviranih pomenih. Glede na 1) pripadnost motivirajočega in motiviranega pomena istemu pojmovnemu oz. pomenskemu polju oz. tudi obratno – glede na 2) nepripadnost motivirajočega in motiviranega/metaforičnega pomena istemu pojmovnemu ali pomenskemu polju se ločujejo 1) posplošujoči metaforični pomeni tipa *grunt* – *posestvo*, *grmada* – *velik kup*, *groš* – *denar* ipd., in 2) specifikirajoči metaforični pomeni tipa *gazelica* – 'žival : človek', *nesreča* – 'stanje : človek', *mesar* – 'poklic : človeško vedenje' ipd. Izdelana je tipologija specifikirajočih metaforičnih pomenov z upoštevanjem nekaterih kategorialnih lastnosti in tudi besedilne rabe (171–183). Z metodološko-vsebinskega vidika je nekoliko nenavadno, da avtorica poglavje o vsebovanostnih pomenih oz. o pomenski vsebovanosti uvršča na konec (4 Vsebovanostni pomeni, 184–185). Pomenska vsebovanost z nad-/pod-pomenskim znotrajleksemskim razmerjem, kot avtorica tudi sama trdi oz. povzema, je namreč »temeljni način obstoja neposredno motivirane večpomenskosti« in je z nad-/pod-pomenskimi hierarhičnimi razmerji hkrati tudi implicitna teoretična osnova slovarskih razlag.

Za konec je nujno omeniti pomembnost opredeljene terminologije – eksplisitno so temeljni pojmi opredeljeni v razdelku 1.2 Delovna opredelitev temeljnih

pojmov (74–86), velja pa opozoriti še na druge uporabljene termine in poudarjena terminološka razmerja, predvsem na tiste oz. tista širšejezikoslovno manj poznana, npr. *leksikalna družljivost* (21, v zvezi s pomenskoskladenjsko napovedljivostjo), *leksikalna večpomenskost* nasproti *besedilna neenopomenskost* (36), *kategorialna pomenska lastnost* nasproti *kategorialna pomenska sestavina* (77) ipd.

Razprava je poglobljen prispevek k preučevanju znotrajleksemskih pomenkosestavinskih in pomenskih razmerij in hkrati uporaben priročnik v slovaropisju, zlasti v smislu večjega jezikoslovnega uzaveščanja posameznih stopenj slovaropisnega dela.